

самої себе, особистому досвіду, ситуаціях аналізу та подолання труднощів і проблем, які зумовлені зіткненням особистого досвіду і зразків, що нав'язують зовні.

Висновки:

1. Розвиток комунікативних якостей учасників дитячих хореографічних колективів пов'язано з орієнтацією на цілісність спілкування, яка виявляється в толерантному, коректному, чуттєвому відношенні до співбесідника.
2. Процес формування комунікативних якостей учасників дитячих хореографічних колективів представляє актуалізацію сил взаємин, що по суті і є процесом особистісного зростання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Педагогическая поддержка в образовании / Н.Н. Михайлова, С.М. Юсфин, А.А. Александрова и др. – М.: Академия, 2006. – 288 с.
2. Психологический словарь / Авт. сост. В. Н. Копорулина, М. Н. Смирнова и др. / Под общ. ред. Ю. Л. Неймера. – Ростов на Дону: Феникс, 2003. – 630 с.
3. Сафьянов В. И. Этика общения: Учебн. пособ. – М.: Изд-во МГУП Мир книги, 1998. – 164 с.

УДК 37.036.035.3:745/749

І.В. Савчук, О.Ю. Пінаєва

ВЗАЄМОДІЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЧИННИК МИСТЕЦЬКОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ

У статті розглянуто питання взаємодії трудового навчання і декоративно-ужиткового мистецтва як чинника мистецького розвитку школярів. Автори підкреслюють необхідність дитячої творчості та розглядають її цінність не в результаті, не в продукті творчості, а в самому процесі заняття декоративно-ужитковим мистецтвом, під час якого вони діють, творять, вправляються в творчій уяві та її втіленнях.

In the article is examined the question of interaction of Artistic work with Arts and Crafts as a factor of the Pupils' Artistic Development. The authors emphasize on the necessity of children's creative work and consider its value neither the result, nor the product of creation, but in the process of lesson itself, during which they create, work and exercise themselves in creative imagination and its embodiment.

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. позначається поступовим переходом суспільства від відносно стабільної фази розвитку до більш динамічної, якій притаманна різноманітність ідеологій, соціальна, духовна й економічна диференціація. Індивідуальна мета особистості визнається як не менш вагома, ніж колективна або суспільна. Усе це впливає на освіту й на ті зміни, які вносяться останнього часу до її змісту.

Нині з метою переходу від адаптивно-дисциплінарної моделі змісту до особистісно орієнтованої широкого поширення набуває концепція варіативного змісту освіти. Вона є домінуючою й визначальною. Особистісно орієнтований зміст освіти спрямований на розвиток "цілісної" людини, її природних особливостей (здоров'я, спроможності мислити, відчувати, діяти); соціальних властивостей (бути громадянином, трудівником тощо); властивостей суб'єкта культури (свободи, гуманності, духовності, творчості). При цьому розвиток природних, соціальних і культурних основ здійснюється в контексті змісту освіти, що має загальнолюдську, національну й регіональну цінність.

Аналіз досягнень з проблеми. Прихильниками особистісно орієнтованого підходу вважаються І.Бех, В.Гінецінський, А.Зеленцова, В.Кан-Калик, А.Петровський та ін. [1; 4; 5; 7; 9], які зазначають, що абсолютною цінністю змісту освіти є не відчужені від особистості знання, а сама людина. Такий підхід забезпечує свободу вибору змісту підготовки з метою

задоволення освітніх, духовних, культурних та життєвих потреб особистості, гуманне ставлення до її розвитку, становлення індивідуальності та можливості самореалізації в культурно-освітньому просторі.

В останні десятиліття проблемами формування в учнів різних особистісних якостей на уроках трудового навчання засобами декоративно-ужиткового мистецтва займалися Р.Гуревич, Л.Денисенко, М.Заслуженюк, Р.Захарченко, Н.Кардаш, Н.Кузан, Г.Мельник, В.Мусієнко, Л.Оршанський, С.Павх, В.Радкевич, З.Резніченко, В.Сидоренко, О.Сидоренко, Г.Терещук, Б.Тимків, В.Титаренко, Д.Тхоржевський та ін. Підвищений інтерес у суспільстві, пов'язаний з розумінням потреби збереження і популяризації декоративно-ужиткового мистецтва, науково-педагогічні ідеї, теоретико-методологічні, методичні і практичні розробки були впроваджені в шкільну практику і результати – не забарилися: за даними Департаменту загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України в 2007 н.р. понад 65 тисяч школярів із 270 шкіл 18 областей України на уроках трудового навчання поглиблено опановували різні види декоративно-ужиткового мистецтва. Більшість цих шкіл поєднують технологічний та художньо-естетичний напрями профільної підготовки старшокласників. Вироби юних умільців експонуються на виставках різного рангу: від районних до міжнародних. Починаючи з 1992 року, систематично проводяться Всеукраїнські конкурси творчих робіт учнів загальноосвітніх шкіл за профілями: “Українська вишивка”, “Художня обробка деревини”, “Писанкарство” та ін. Крім цього, на Всеукраїнських олімпіадах з трудового навчання серед учнів 9 та 11 класів передбачається виконання творчого завдання, яке дозволяє виявити знання і вміння школярів в одному з традиційних видів декоративно-ужиткового мистецтва.

Виходячи з вищесказаного, **метою статті** є розкриття питання взаємодії трудового навчання і декоративно-ужиткового мистецтва як чинника мистецького розвитку школярів.

Основний матеріал дослідження. Відомо, що національна культура в усім своїм багатстві та розмаїтті завжди була фундаментом естетичного виховання, духовного розвитку особистості у зв'язку з тим, що в культурі українського народу зосереджені ті гуманістичні цінності, які ніколи не старіють. Нині поняття національної культури використовується в двох планах – як всеохоплююча сукупність надбань загальнолюдської свідомості та як сфера духовних інтересів суспільства. За визначенням Ю.Фохт-Бабушкіна, “в широкому розумінні цього слова культурою вважають все, що має людина чи громада людей не від природи, а від власного розуму і власної творчості, як у царині матеріальній, так і в духовній, у царині громадського життя, звичаїв і побуту” [13: 17].

Розрізняючи окремі поняття людської культури взагалі і національної зокрема, до останньої відносимо такі складові: мову, усну народну творчість, етнопедагогіку, релігію, мораль і вірування, побутові звичаї, святкові та інші обряди, національний одяг і кухню, народну архітектуру, народні промисли і художні ремесла, традиційне і професійне декоративно-ужиткове мистецтво з усіма його матеріальними атрибутами. Таким чином, національна культура поєднує матеріальні і духовні надбання певної нації. Недаремно А.Канцедікас [9: 4] відзначав, що відокремлення інтелектуальної, художньої, релігійної та іншої діяльності від матеріального виробництва є абсолютно необґрунтованим стосовно національної культури, і прямим підтвердженням цього є утилітарно-естетичний характер традиційного декоративно-ужиткового мистецтва.

Сучасні типові навчальні плани основної та старшої шкіл у структурі 12-річної загальної освіти містять перелік навчальних предметів, метою яких є безпосереднє вивчення окремих сфер національної культури: українська мова і література, історія України, географія, образотворче і музичне мистецтво, художня культура, трудове навчання [12]. На жаль, лише література та історія України залишаються єдиними предметами, які опановують учні протягом усього періоду навчання в школі та в змісті яких висвітлюються окремі аспекти національної культури.

На першій погляд здається, що трудове навчання, в основі якого лежать практичні заняття з обробки найпоширеніших матеріалів – металу, деревини, волокнистих матеріалів і

харчових продуктів, за своєю культурологічною насиченістю не може жодною мірою сперечатися зі згаданими предметами. Насправді ж, цей навчальний предмет має величезні потенційні можливості культурно-мистецького розвитку та формування естетичних смаків школярів.

Перевага уроків трудового навчання перед іншими предметами полягає в тому, що вони передбачають теоретичне пізнання і практичне виконання робіт учнями в сфері матеріального виробництва. Зокрема, на заняттях у 5–9 класах школярі ознайомлюються з поширеними конструкційними матеріалами і сировиною, вивчають особливості проектування, технічного і художнього конструювання, техніку і технологічні процеси виготовлення виробів, навчаються раціональному веденню домашнього господарства та ін. На цій основі вони отримують уявлення про ресурсні, техніко-технологічні, економічні й організаційні особливості найважливіших галузей суспільного господарства, тобто пізнають матеріальну культуру сучасної цивілізації.

Крім того, при вивченні розділів програми “Техніка і технологічні процеси виготовлення виробів з конструкційних матеріалів” та “Раціональне ведення домашнього господарства” створюються умови для теоретичного і практичного ознайомлення дітей з досвідом традиційних трудових занять, зокрема художньою обробкою металів, деревини і текстильних матеріалів, культурою харчування українців, благоустроєм приміщень та територій [11].

Нарешті, програма з трудового навчання учнів 5-9 класів містить окремі розділи і теми, на основі яких можна організувати заняття дітей численними видами декоративно-ужиткового мистецтва, що ґрунтуються на місцевих народних традиціях.

Щоб визначити додаткові можливості, які створює трудове навчання, необхідно враховувати, що твори декоративно-ужиткового мистецтва призначені для практичного використання в побуті. Їх декоративність визначається формою, текстурою, матеріалом, з якого вони виготовлені, а також техніками художнього оздоблення (вишивання, розпис, різьблення, карбування тощо). Натомість початковим етапом практичної роботи є втілення задуму в матеріалі за допомогою формотворчих технік: ліплення, випилювання, вирізування, виточування, збивання, склеювання, ткання, в'язання, плетіння, розкроювання, зшивання тощо. А матеріально-технічні умови шкільних навчальних майстерень, теоретичні знання (з основ матеріалознавства, проектування і конструювання, техніки та технології) і практичні вміння (з виконання ескізів, креслень, володіння інструментами, правильного чергування технологічних операцій), що складають зміст трудового навчання, дозволяють учням проводити завершальні етапи декорування виробів.

Цей зв'язок трудового навчання з мистецьким розвитком школярів не є випадковим або штучним, він відображає об'єктивну взаємодію праці і мистецтва, на яку вказують усі дослідники історії культури [2; 6; 8; 10]. Десятки тисяч років тому людська культура зароджувалася саме на основі трудової діяльності й була нерозділеною. Мистецтво в ті часи не тільки не поділялося на види, а навіть не відокремилася від виробничої діяльності людини, було одним із її складових елементів, тісно перепліталася з віруваннями та обрядами. Праця відіграла головну роль у розвитку мистецтва, бо вона не лише розвивала органи чуття (зір, слух, тактильні рецептори), а й вдосконалювала можливості людського організму, сприяла його переходу на нові шаблі трудової майстерності. Взаємопідсилення і взаємопроникнення трудової і художньої діяльності відіграло важливу роль в історичному розвитку людини як біологічного виду і члена суспільства. Тому подібний симбіоз праці і мистецтва має високу результативність в процесі розвитку сучасної дитини.

Заслуговує на увагу ще один позитивний момент, який має місце за умови поєднання трудового навчання з декоративно-ужитковим мистецтвом. Заняття в шкільних гуртках і студіях художньо-естетичного напрямку відвідують лише діти, що мають помітно виражені здібності до цієї справи. Це значить, що здебільшого (за даними статистики – до 70%) учні позбавлені можливості систематично займатися художньо-трудою діяльністю. Дехто вважає, що для мистецтва це втрати невеликі: найталановитішим місць вистачає. Насправді

ж втрати величезні, бо естетичний потенціал значної частини дітей не знаходить своєї реалізації.

Свого часу рішуче виступив проти такого підходу до естетичного виховання Л.Виготський, відстоюючи право кожної дитини на творчість. Він писав: “Існує дуже поширена думка, що творчість є справою обраних і що тільки той, хто обдарований особливим талантом, повинен його розвивати в собі і може вважатися здатним до творчості. Це положення є хибним... Якщо розуміти творчість в її істинному психологічному розумінні, як творення нового, легко дійти висновку, що творчість є справою кожного більшою чи меншою мірою, вона ж є нормальним і постійним супутником дитячого розвитку... Основний закон дитячої творчості полягає в тому, що її цінність слід бачити не в результаті, не в продукті творчості, а в самому процесі. Важливо не те, що створюють діти, важливо те, що вони діють, творять, вправляються в творчій уяві та її втіленнях” [3: 32-33].

Організація занять декоративно-ужитковим мистецтвом на уроках трудового навчання багато в чому розв’язує цю проблему, адже вправлятися в декоруванні виробів на доступному для нього рівні може кожен учень. Оскільки на початку естетична складова виробу є тут похідною, тому діти почувають себе більш розкуто, легше переживають невдачі, що врешті-решт позитивно впливає на їхній творчий розвиток.

Взаємодія трудового навчання і декоративно-ужиткового мистецтва – не шлях з одностороннім рухом, бо у виграші залишається й сам навчальний предмет. Це проявляється: по-перше, завдяки урізноманітненню практичної діяльності школярів, забезпечується помітне розширення операційного складу їхніх трудових умінь, вдосконалюються психомоторні функції дитячого організму; по-друге, засвоєні учнями на таких заняттях принципи поєднання функціональних і декоративних якостей виробів переносяться на інші види діяльності; по-третє, заняття різними видами декоративно-ужиткового мистецтва з фізіологічної точки зору є доступним як для хлопчиків, так і для дівчаток, що знімає проблему з організації занять у малокомплектних школах; по-четверте, залучення школярів до національної культури, зокрема декоративно-ужиткового мистецтва підвищує статус трудового навчання як шкільного предмета, сприяє реалізації державної комплексної програми естетичного виховання учнівської молоді. Крім того, методично продуманий синтез красивого і корисного в художньо-трудої діяльності школярів позитивно впливає на їхню потребнісно-мотиваційну сферу, збуджує інтерес до національної культури, а звідси й до сумлінного вивчення інших навчальних предметів.

Висновки. Таким чином, можливості трудового навчання в залученні школярів до надбань національної культури є широкими і своєрідними, бо воно є тим рідкісним навчальним предметом, який перекидає місток між матеріальною і духовною культурою народу. Заняття різними видами декоративно-ужиткового мистецтва на уроках трудового навчання є органічною формою поєднання пізнавальної і продуктивної мистецької діяльності дітей, одним із шляхів формування в них естетичних смаків.

Підводячи підсумки, є всі підстави зробити висновок про те, що для всіх видів декоративно-ужиткового мистецтва характерними є яскраво виражені специфічні особливості, технологічні способи обробки, техніки декорування, а головною метою – мистецьке відображення історичної практики пізнання та освоєння навколишньої дійсності, суспільного ладу і побуту. Та все ж основною цінністю декоративно-ужиткового мистецтва ми вважаємо його вплив на мислення дитини як інструмент пізнавальної діяльності, на творчі здібності як головний засіб самореалізації особистості, на формування естетичних смаків як глибинної духовної якості, завдяки якій здійснюється емоційно-образне сприйняття навколишньої дійсності, її естетична оцінка та творче практичне перетворення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Блахут А. Роль естетического воспитания в развитии творческих способностей личности. – К.: Наукова думка, 1984. – 121 с.

3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк: Книга для учителя. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
4. Гинецинский В.И. Основы теоретической педагогики: Учебное пособие. – С-Пб: Изд-во СПбГУ, 1992. – 152 с.
5. Зеленцова А.С. Развитие личности школьника в учебном процессе. – М.: Педагогика, 1989. – 144 с.
6. Каган М.С. О прикладном искусстве. – Л.: Художник РСФСР, 1961. – 160 с.
7. Кан-Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс: Обзорная информ. / В.А.Кан-Калик (подгот.); НИИ проблем высшей школы. Отдел науч. информ. – М., 1977. – 64 с.
8. Канцедикас А. Искусство и ремесло. К вопросу о природе народного искусства. – М.: Изобразительное искусство, 1977. – 120 с.
9. Петровский А.В. Личность, деятельность, коллектив. – М.: Политиздат, 1982. – 255 с.
10. Пономарьов А. П., Артюх Л.Ф., Косьміна Т. В. та ін. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. – К.: Либідь, 1994. – 256 с.
11. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5-9 класи. – К.: Перун, 2006. – 312 с.
12. Типові навчальні плани для основної та старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів у структурі 12-річної школи // Книга вчителя трудового навчання (обслуговуючі види праці): Довідково-методичне видання /Упоряд. Н.Б.Лосина, Б.М.Терещук. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – С. 149-180.
13. Художественная культура и развитие личности: Проблемы долгосрочного планирования / Отв. ред. Ю.У.Фохт-Бабушкин. – М.: Наука, 1987. – 223 с.

УДК 37. 013. 73 (44)

Т.Г. Харченко

ФРАНЦУЗЬКА ФІЛОСОФІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ ПРО ГУМАНІЗАЦІЮ ОСВІТИ

У статті висвітлено погляди французьких філософів-екзистенціалістів на розвиток особистості й місце людини в педагогічному процесі.

The article outlines the ideas of French existential philosophers about personality development and man's place in education process.

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що в сучасній вітчизняній системі освіти наявна зміна парадигм. У зв'язку з цим дуже своєчасним є вивчення зарубіжного педагогічного досвіду країн, де розвиток особистості давно став головним ресурсом суспільства й держави в цілому. А саме досвіду Франції, яка має сформовані традиції в галузі теорії та практики гуманізації освіти.

В останні десятиліття філософія освіти й виховання стала особливо актуальною. Філософи й педагоги в кожен епоху прагнуть з'ясувати, що ж означають поняття “виховувати”, “розвивати здібності” людини. Філософія екзистенціалізму лягла в основу численних напрямків сучасного виховання й освіти, оскільки червоною ниткою через усю її філософію проходить думка про те, що “виключно людина володіє існуванням і належить дати виявити кожній істоті всі її здібності” [9]. У цьому смислі екзистенціалізм проявляється як істинний гуманізм.

У ході аналізу літератури з проблеми дослідження з'ясувалося, що історико-педагогічні й історико-філософські праці, що спеціально розглядають особливості процесу гуманізації освіти у Франції ХХ століття, практично відсутні. Проблеми гуманістичного спрямування шкільної соціалізації у країнах Західної Європи, зокрема у Франції, висвітлено в роботах Н.Лавриченко. В історико-філософських публікаціях (Вдовіна І., Візгін В.,